

Faslün Fî Usûli'l-Îmân Adlı Risale ve Maturidi'ye Aidiyeti

Ahmet AK*

Abstract

In this article, a treatise "entitled "fasl fi usul al-iman" that shows some similarities to the Maturidite views will be dealt with as to whether it belongs to al-Maturidi or not. Therefore, the views put forth in the treatise have been compared with that of Kitâb al-Tawhîd and Ta'wilât al-Qur'ân. As a result, it has been concluded that the terms used in the treatise such as al-irâda al-juz'iyya, al-irâda al-kulliyya and al-ba'th ba'd al-mawt have not been used by al-Maturidi in his works. Thus, it has been argued that the treatise in question was written by a Maturidite school long after the date of Maturidi. Besides, it has been emphasized that this treatise sets an example for the fact that the Asharite views had found their places in the Maturidite sources.

Key Words: *al-Mâturîdî, Mâturidsim, Asharism, faith, deeds, Kitâb al-Tawhîd, al-Îrada al-juziyya*

Giriş

Asıl nüshası Kahire Üniversitesi Kütüphanesi yazmalar bölümünde 19495 numaralı yerde bulunan *Faslün fî Usûli'l-Îman* adlı risale, toplam iki varaktan oluşmaktadır.¹ Başında "Kâle sâhibü'l-akâid Ebû'l-Mansûr el-Mâturîdî rahmetüllahi aleyh" şeklinde bir ifade bulunan² bu risaledeki bazı fikirler ile Mâturîdînin eserlerindeki fikirler arasında benzerlik bulunmaktadır.³ Bu durum söz konusu eserin, Ebû Mansûr el-Mâturîdî

* Dr., İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, e-posta: aak@inönü.edu.tr.

¹ *Faslün fî Usûli'l-Îman ve bihi* (Kahire Üniversitesi Kütüphanesi yazmalar bölümü Nu: 19495; Biz bu eserin aynı yerden alınan fotokopi nüshasından yararlandık. Söz konusu nüsha Ankara Üniversitesi Öğretim Üyelerinden Prof. Dr. Sönmez KUTLU'nun özel kütüphanesinde bulunmaktadır. Çalışmamızın her aşamasında yardımlarını esirgemeyen hocama teşekkür ederim.

² *Faslün fî Usûli'l-Îman*, v.1a.

³ Bkz. Kutlu, Sönmez, Ebû Mansûr el-Mâturîdî ve Mâturîdî Kültür Çevresiyle İlgili Bibliyografya, (*İmam Mâturîdî ve Mâturîdîlik*, adli kitabın içinde) Ankara 2003, 398.

(333(944)'ye ait olabileceğine işaret etmekle birlikte, kesin olarak ona ait olduğunu göstermez. Nitekim, Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik konusunda geniş bir literatür hazırlayan Sönmez Kutlu, bu eseri "Mâtürîdî'ye Aidiyeti Şüpheli Olan Eserler" başlığı altında vermektedir⁴.

Maturidi'nin hayatı, görüşleri ve eserleri hakkında en geniş ve en orijinal bilgileri veren Ebû'l-Muin en-Neseffî (508/1114) *Tabsiratü'l-Edille*'sinde Mâtürîdî'ye ait bazı kitapların adını verirken, ismini vermediği başka eserlerinin de olduğunu söylemektedir.⁵ Ayrıca Mâtürîdî'nin uzun süre ihmal edildiği⁶ ve onun *Kitâbü't-Tevhid* ve *Tevlâtü'l-Kur'an*'ı dışındaki eserlerinin çeşitli sebeplerden dolayı günümüze kadar gelmediği de bilinmektedir.⁷ Bütün bunlar, Mâtürîdî'ye ait diğer bazı eserlerin olabileceğini göstermektedir.

Faslün fî Usûli'l-İman adlı risalenin "Akâid sahibi Ebû Mansûr el-Mâtürîdî rahmetullahi aleyh dedi ki" şeklinde başlamış olması, eserin ona aidiyeti konusunda, ilk bakışta akla birtakım ihtimaller getirmektedir. Bunlardan birincisi, Mâtürîdî'nin bizzat kendisine ait olmasıdır. Çünkü onun *Kitâbü't-Tevhid*'indeki ifadeler muhaliflere cevap maksadıyla yazıldığı için çok geniş ve herkesin kolayca anlayamayacağı kadar zor ifadelerdir.⁸ Muhtemelen Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhid*'de bulunan zor ifadeleri herkesin kolayca anlayabilmesi için sade bir şekilde yazmış olabilir. İkinci ihtimal ise, bu bölümün Mâtürîdî'den çok sonra, onun *Kitâbü't-Tevhid*'inden yararlanan Hanefî-Mâtürîdî bir alim tarafından yazılmış olmasıdır.

Bu çalışmada *Faslün fî Usûli'l-İman* adlı risalede geçen fikirler ile Mâtürîdî'ye aidiyeti kesin olan⁹ *Kitâbü't-Tevhid* ve *Tevlâtü'l-Kur'an*'da ki

4 Kutlu, Ebû Mansûr el-Mâtürîdî ve Mâtürîdî Kültür Çevresiyle İlgili Bibliyografya, 397.

5 en-Neseffî, Ebû'l-Muin Meymun b. Muhammed (508/1114), thk. Hüseyin Atay, *Tabsratü'l-Edille*, Ankara 2004, I/471 vd.

6 et-Tancı, Muhammed b. Tavit, "Ebu Mansur Mâtürîdî", *AÜİFD* IV(1955), sayı:1-2, s.1; Fethullah Huleyf, *Kitâbü't-Tevhid Mukaddimesi*, 7-10; Fehullah Huleyf, "Mâtürîdî ve Eşari Mezhepleri Hakkında Bir Tetkik", çev. Mustafa Öz, *Diyanet Dergisi*, XIV (1975), sayı 2, s. 102 vd; Yeprem M. Saim, *İrâde Hürriyeti ve İmâm Mâtürîdî*, İstanbul 1984, 252-255; Kutlu, Sönmez, "Bilinen ve Bilinmeyen Yönleriyle Mâtürîdî, (*İmam Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik*, adlı kitabın içinde) Ankara 2003, 48-51.

7 Geniş bilgi için bkz. Kutlu, "Ebû Mansûr Maturîdî ve Mâtürîdî Kültür Çevresiyle İlgili Bibliyografya", *İmam Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik*, Ankara 2003, 394; krş. Topaloğlu, *Kitâbü't-Tevhid Tercümesi*, XXIV-XXXIV.

8 el-Pezdevî, Ebû Yûsr Muhammed b. Muhammed b. Hüseyin (493/1099), *Ehl-i Sünnet Akaidi*, çev. Şerafettin Gölcük, İstanbul 1994, 3.

9 Bkz. Kutlu, Sönmez, Ebû Mansûr el-Mâtürîdî ve Mâtürîdî Kültür Çevresiyle İlgili Bibliyografya, 398; krş. Topaloğlu, *Kitâbü't-Tevhid Tercümesi*, XXIV-XXXV; Özervarlı, Sait, The Authenticity of the Manuscript of Mâtürîdî's Kitâb al-Tawhid: A Re-examination,

fikirlerin karşılaştırılması ve değerlendirilmesi yapılarak, bu risaledeki fikirlerin Mâtürîdî'ye ait olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmaktadır. Risalede ele alınan konular ve kullanılan kavramlar ile Mâtürîdî'nin eserlerindeki ilgili konular ve kavramlar karşılaştırılmaktadır. Amacımız bu risalenin Mâtürîdî'ye ait olup olmadığını açıklığa kavuşturarak, Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik hakkındaki sis perdesinin aralanmasına katkı sağlamaktır.

1. Eserde Ele Alınan Konular

Eserde, Allah'a, O'nun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, hayır ve şerrin Allah'ın takdiriyle olduğuna ve öldükten sonra dirilmeye inanmak ve bu konuların sırayla açıklamaları yer almaktadır.¹⁰

Risalenin *Faslün fi Usûli'l-İman* şeklinde isimlendirilmesi, onun, imanın asılları hakkında yazıldığına işaret etmektedir. Fakat imanın asılları, söz konusu risalede ve Mâtürîdî'nin eserlerinde farklı şekillerde ele alınmaktadır. Örneğin Mâtürîdî, imanın aslını kalben tasdik etmek olarak belirtmesine ve bu konuya çok büyük önem vermesine rağmen, bu risalede kalben tasdik konusuna hiç temas edilmemektedir.¹¹ Yine *Kitabü't-Tevhid*¹² ve *Te'vîlâtü'l-Kur'an*'da, iman amel ayrımına gidilerek, amelin imandan cüz olmadığı ısrarla aklî ve naklî delillerle geniş bir şekilde ele alınmasına¹³ rağmen, söz konusu risalede bunların hiç birine yer verilmemektedir.¹⁴

İslam Araştırmaları Dergisi, Sayı 1, İstanbul 1997, 29. Ak, *Mâtürîdî Kaynaklarda Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik*, Ankara 2006, 5-9. (Basılmamış Doktora Tezi).

10 *Faslün fi Usûli'l-İman*, v.1a-2b.

11 Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 601-642; Mâtürîdî'nin *Te'vîlâtü Ehli's-Sünnet* adlı eserinde konuyla ilgili bazı yerler için bkz. Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, Muhammed b. Muhammed b. Mahmud, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünnet*, thk. Fâtuma Yusuf el-Hiyemî, Beyrut 2004, I/15, 16, 216, 241, 346, 505, II/39, 87, 88, 331, III/122 IV/108, 549, V/117; Yörükkan, Yusuf Ziya, *el-Mütümnü'l-Kadîme fi'l-Akâid, Risâle fi'l-Akâid li's-Şeyh el-İmam Ebî Mansur el-Mâtürîdî*, İstanbul 1953, 15; Ak, *Mâtürîdî Kaynaklarda Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik*, 54-65.

12 Bkz. Kutlu, "Ebû Mansûr el-Mâtürîdî ve Mâtürîdî Kültür Çevresiyle İlgili Bibliyografya", 398; Topaloğlu, *Kitâbü't-Tevhîd Tercümesi*, XXIV-XXXV; Özervarlı, *The Authenticity of the Manuscript of Mâtürîdî's Kitâb al-Tawhîd: A Re-examination*, *İslam Araştırmaları Dergisi*, Sayı 1, 29; Ak, *Mâtürîdî Kaynaklarda Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik*, 5-9.

13 Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 601-642; *Te'vîlâtü Ehli's-Sünnet* adlı eserinde konuyla ilgili bazı yerler için bkz. Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünnet*, I/15, 16, 216, 241, 346, 505, II/39, 87, 88, 331, III/122 IV/108, 549, V/117 ; Ak, *Mâtürîdî Kaynaklarda Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik*, 54-65.

14 Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 631; Mâtürîdî, Cibril hadisini beş ayrı yerde bu konudaki görüşüne delil olarak kullanmaktadır. Bkz. Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 488, 550, 635, 636, 641.

Allah'ın zâtı ve sıfatları konusu, *Kitâbü't-Tevhid* ve *Te'vîlâtü'l-Kur'an*'da daha çok tevhid kavramı içerisinde aklî ve naklî deliller ışığında ve muhâliflere cevap şeklinde ele alınmasına rağmen söz konusu risalede her hangi bir delil gösterilmeden ve ayrıntıya girmeden çok kısa bir şekilde verilmektedir.¹⁵ Risalede bu konu şöyle anlatılmaktadır :

“Allah'a iman etmek sözü şu anlama gelmektedir: Her Müslüman'ın Allah Teâlâ'nın birliğine, şeriki, benzeri, mekanı olmadığına ve O'nun her şeye kadir olduğuna, O'nun zıttının olmadığına, O'nun başlangıcı olmaksızın ilklerin ilki, sonu olmaksızın sonların sonu olduğuna, O'nun ulûhiyetinde daima kayyûm olduğuna inanması gerekir. O, mahlukatın yaratıcısıdır. O, hayat sıfatıyla “hayy”, ilim sıfatıyla “âlm”, semi' sıfatıyla semi' (işitici), basar sıfatıyla “basîr”, iradesiyle “mürîd”, kudretiyle “kâdir”, kelam sıfatıyla harf ve sese ihtiyaç duymaksızın “mütakellim”dir.”¹⁶ Halbuki Mâturîdî tevhid konusuna eserlerinde büyük önem vermiştir. O, özellikle *Kitâbü't-Tevhid*'in neredeyse tamamını bu konuya ayırmıştır. Onun bu konuya verdiği önem, söz konusu eserini *Kitâbü't-Tevhid* olarak isimlendirmesinden de anlaşılmaktadır.¹⁷

Peygamberlik konusu, *Kitâbü't-Tevhid* ve *Te'vîlâtü'l-Kur'an*'da akli ve nakli deliller ile ispatlandıktan sonra Hz Muhammed (s.a.s.)'in son peygamber oluşuna ve onun mucizelerine geniş bir şekilde işlenmektedir.¹⁸ Söz konusu risalede ise, bu konulara hiç temas edilmeden Hz. Ademin ilk peygamber, Hz. Muhammed (s.a.s.)'in son peygamber olduğundan ve Hz. Muhammed'ten önceki peygamberlerin şeriatlerinin sona erdiğinden ve peygamberlerin emin ve tebliğ sıfatlarında bahsedilmektedir.¹⁹

Risale'de ayrıca meleklerle ve kitaplara iman konusu,²⁰ ahiret gününe, hayır ve şerrin Allah'ın takdiriyle olduğuna, öldükten sonra dirilmeye ve kadere inanmak konularına yer verilmektedir.²¹

15 Mâturîdî, *Kitâbü't-Tevhid*, 25-313 sayfaları arası; Mâturîdî'nin konuyla ilgili bazı yorumlar için bkz. Mâturîdî, *Te'vîlâtü'l-Kuran*, I/114, 211, 530, II/57, 102, 405, 582,624, III/37,38, 79, 91,158, 256, 323, 351, 352, 371, 415, IV/217, 254, 282, 292, 336, 364, 396-398, V/189, 190; *Faslün fi Usûli'l-İman*, v.1a.

16 *Faslün fi Usûli'l-İman*, v.1a.

17 Mâturîdî, *Kitâbü't-Tevhid*, 25-313 sayfaları arası; Mâturîdî'nin konuyla ilgili bazı yorumlar için bkz. Mâturîdî, *Te'vîlât*, I/114, 211, 530, II/57, 102, 405, 582,624, III/37,38, 79; 91,158, 256, 323, 351, 352, 371, 415, IV/217, 254, 282, 292, 336, 364, 396-398, V/189, 190

18 Mâturîdî, *Kitâbü't-Tevhid*, 271-343 sayfaları arası tamamen nübüvvet ve onun ispatına ayrılmıştır. Krş. Mâturîdî, *Te'vîlât*, I/56.60, 337.

19 *Faslün fi Usûli'l-İman*, v.1b.

20 *Faslün fi Usûli'l-İman*, v.1a, 1b; krş. Mâturîdî, *Te'vîlât*, I/284.

21 *Faslün fi Usûli'l-İman*, v. 2a, 2b.

Risalenin sonunda genelde imanın şartları olarak bilinen 6 madde, “imanın sıfatları” başlığı altında şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Yüce Allah’ın vahdaniyetine hakkıyla inanmaktır.
2. Yüce Allah’ın bütün meleklerine inanmaktır. Onların hepsi Allah’a kulluktur.
3. Yüce Allah’ın bütün kitaplarına inanmaktır.
4. Yüce Allah’ın bütün resullerine inanmaktır.
5. Ahiret gününün ahvaline inanmaktır.
6. Hayır ve şerrin Allah’ın takdiriyle olduğuna, mukadder olarak levhi-i mahfuzda yazılı olduğuna inanmaktır ki, Allah onları (hayır ve şerleri) önce ve sonra değil, kulun fiili anında yaratır.²²

2. Eserde Kullanılan Kavramlar

Faslün fi Usûli’l-İman’da -tespit edebildiğimiz kadarıyla- Mâtürîdî’nin eserlerinde bulunmayan iki kavram bulunmaktadır. Bunlardan birisi, *irade-i cüziye* ve *irade-i külliye*; diğeri ise *ve’l-ba’sü ba’de’l-mevt* kavramıdır.

a) İrade-i cüziye ve irade-i külliye: Mâtürîdî, *efâl-i ibâd* ve *kazakader* başlıkları altında insanın özgür bir iradeye sahip olduğunu geniş bir şekilde ele almaktadır.²³ Ona göre insanın fiilinde hem Allah’ın hem de insanın iradesi söz konusudur. İnsan fiili, hür iradesi doğrultusunda Allah’ın yaratmasıyla gerçekleşmektedir. Bu nedenle kul kâsib Allah Hâlık’tır.²⁴ Mâtürîdî’nin eserlerinde geçen bu tür ifadeler, şüphesiz *irade-i cüziye* ve *irade-i külliye*’ye işaret etmektedir. Fakat tespit edebildiğimiz kadarıyla onun eserlerinde söz konusu kavramlar bulunmamaktadır. Bu durum onu otorite kabul eden Ebu’l-Yüsr el-Pezdevî’nin *Ehl-i Sünnet Akâid*’i Ebu’l-Muin en-Neseffî’nin *Tabsiratü’l-Edille*’si, Ömer en-Neseffî (537/1142)’nin *Akâidü’n-Neseffî*’si ve Sadüddin Mesut b. Ömer el-Taftazânî (797/1395)’nin *Şerhu’l-Akâid*’i gibi ilk dönem Mâtürîdî eserleri için de geçerli-

22 *Faslün fi Usûli’l-İman*, v. 2b.

23 Mâtürîdî, *Kitâbü’t-Tevhîd*, 343-514.

24 Mâtürîdî’nin *Tevilâü’l-Kuran* ve *Kitâbü’t-Tevhîd*’inde, *irade-i cüziyye*ye işaret eden pek çok ifade bulunmaktadır. Ancak bu konu ayrı bir çalışmayı gerektirdiği için burada geniş şekilde ele alınmamıştır. Mâtürîdî, kulun fiilinde hem Allah’ın hem de insanın iradesini kabul eder ve insanın iradesini “ihtiyar” olarak tanımlar. Ona göre kul kâsib Allah Hâlıkur. Bkz. Mâtürîdî, *Kitâbü’t-Tevhîd*, 365, 380, 381; Mâtürîdî, *Tevilât*, I/336. Bu konuda geniş bilgi için bkz Mâtürîdî, *Kitâbü’t-Tevhîd*, 343-509; el-Mâtürîdî, *Tevilât*, II/45, 115, 173, 174, 189, 190, 371, 372, IV/88, krş. Yeprem, *İrade Hürriyeti ve İmam Mâtürîdî*, 275-334; Yazıcıoğlu, M. Sait, *Mâtürîdî ve Ebu’l-Muin en-Neseffî’ye Göre İrade Hürriyeti*, 57-6, 102-105.

dir.²⁵ Bütün bunlar, *İrade-i cüziye ve irade-i külliye* kavramının, Mâturîdî'nin fikirleri doğrultusunda onun vefatından asırlar sonra kullanıldığını göstermektedir.²⁶

b) Ve'l-ba'sü ba'de'l-mevt: Mâturîdî öldükten sonraya inanmayı ahirete iman konusu içerisinde değerlendirmektedir. *Faslün fi Usûli'l-İman'* da ise, durum bundan farklıdır. Nitekim söz konusu risalede ve Mâturîdî'nin *Kitâbü't-Tevhîd'*inde Hz. Peygamberden nakledilen Cibril hadisine²⁷ yer verilmesine rağmen, risaledeki rivayette *ve'l-ba'sü ba'de'l-mevt* kavramı yer alırken, *Kitâbü't-Tevhîd'*te ki rivayette yer almamaktadır.²⁸ Konuyla ilgili ifade, *Kitâbü't-Tevhîd'*te şöyle geçmektedir:

“Cibril kıssasında rivayet edildiği üzere Cebrâil, Rasûlullah'a imanı sorunca o, şöyle buyurdu: İman, Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kadere; hayır ve şerrin Allah'ın yaratmasıyla olduğuna inanmaktır”.²⁹

Bu konu, *Faslün fi'l-imân'*da ise şöyle geçmektedir: “Akâid sahibi Ebû Mansûr el-Mâturîdî rahmetullahi aleyh dedi ki, Peygamber sallallahu aleyhi ve selleme iman sorulunca şöyle buyurmuştur: İman, Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kadere; hayır ve şerrin Allah'ın yaratmasıyla olduğuna ve öldükten sonra dirilmeye inanmaktır (*ve'l-ba'sü ba'de'l-mevt*)”.³⁰

Risalede öldükten sonra dirilmeye inanmak şu şekilde açıklanmaktadır: “Öldükten sonra dirilmeye inanmak, ahiret gününe inanmayı açıklayıp, haşrin muhakkak gerçekleşeceğini tekit etmektedir. İnsanlar dünya hayatındaki bedeninin bütün kısımlarıyla ve öldüğü andaki şekliyle kabirde haşr olunacaktır. Bu tefsir ve tekid dalalet ehline cevaptır. Çünkü onların bir kısmı cehennem azabını, bir kısmı kabir sualini, haşr sualini ve mizanı inkar ederler”.³¹

25 Bkz. Pezdevi, *Ehl-i Sünnet Akâidi*, 61-77; Neseî, Ebû'l-Muîn, *Tabsuratü'l-Edille*, 490-504; Ebû Hafs Necmüddin Ömer b. Muhammed en-Neseî (537/1142), *Akaidü'n-Neseî*, İstanbul 1972, 4,5; Sadüddin Mesut b. Ömer el-Taftazânî (797/1395)'nin *Şerhu'l-Akâid*, İstanbul 1973, 114-124.

26 Krş. Yeprem, *İrade Hürriyeti ve İmam Mâturîdî*, 300.

27 Bekir Tatlıya göre, Cibril hadisinin bütün rivayetlerinin ortak metni şöyledir: “İman, Allah'a, Meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe (Cennet-Cehennem, mizan, hesap... vs) ve kadere inanmaktır”. geniş bilgi için bkz. Tatlı, Bekir, “Buhârî (v.256) Öncesi Dönemde Cibril Hadisi ve Metin Tahlili”, *Dini Araştırmalar*, Cilt:8, s. 22, 237.

28 Mâturîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 631; Krş. *Faslün fi Usûli'l-İman*, v.1a.

29 Bkz. Mâturîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 631; Krş. Topaloğlu, *Kitâbü't-Tevhîd Tercümesi*, 511.

30 *Faslün fi Usûli'l-İman*, v.1a.

31 *Faslün fi Usûli'l-İman*, v.2a vd.

Yukarıdaki açıklamalardan, “öldükten sonra dirilmeye inanmak” anlamına gelen *ve'l-ba'sü ba'de'l-mevt* kavramının, ahirete iman etmeyi inkar edenlere cevap amacıyla ve öldükten sonra dirilmeye inanmayı pekiştirmek için sonradan eklendiği anlaşılmaktadır.

3. Sonuç

Faslün fî Usûli'l-İman adlı eserde Mâturîdî'nin imanın şartları ile ilgili fikirleri özet olarak verilmekle birlikte, Mâturîdî'nin iman anlayışını tamamen yansıtmamaktadır. Bu nedenle *Faslün fî Usûli'l-İman* adlı risale için Mâturîdî'nin iman konusundaki görüşünün eksik bir özeti olduğu anlaşılmaktadır.

İmanın şartları, risalenin başında³² imanın asılları; sonunda ise³³ imanın sıfatları olarak isimlendirilmektedir. Bu şekildeki bir isimlendirmeyle asıllar ile sıfatların birbirine karıştırıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Mâturîdî'nin iman anlayışından bahsedilmesine rağmen, imanın kalp ile tasdik etmek olduğundan hiç söz edilmeyişi, risalenin iyi bir alim tarafından yazılmadığına işaret kabul edilebilir.

Eserde, aklî hiçbir delile yer verilmemesi, Mâturîdî'nin vefatından asırlar sonra kavramlaşan *irâde-i cüziye* ve *irade-i külliye*'den bahsedilmemesi, iman risalesi olmasına rağmen imanın kalp ile tasdik şeklindeki tanımına ve iman amel ayırımına hiç temas edilmemesi gibi hususlar dikkate alındığında, bu risalenin Mâturîdî'nin vefatından asırlar sonra aynı çizgi-deki bir alim tarafından imanın şartlarını öğretmek amacıyla yazıldığı söylenebilir.

Mâturîdî eserlerinde, ele aldığı konuları ana hatlarıyla koyduktan sonra, görüşlerini aklî ve naklî delillerle desteklediği gibi muhalif fikirleri de yine aklî ve naklî delillerle çürütmeye çalışmaktadır. Mâturîdî'nin fikirleri tamamen aklî ve naklî delillere dayanmaktadır. Risalede ise buna uymayan bir yöntem kullanılmıştır. Bununla yeni Müslüman olanların islamı kolay anlamaları amaçlanmış olabilir. Ancak bu risalede olduğu gibi Mâturîdî fikirlerin akli ve nakli deliller ortaya konulmadan aktarılması, zamanla onun akılcı, araştırmacı ve sorgulayıcı anlayışının unutulmasına ve terk edilmesine zemin hazırladığı söylenebilir.

Risaledeki fikirlerin Mâturîdî'ye isnat edilmesine rağmen, onun çok önem verdiği imanın kalp ile tasdik şeklindeki tanımı, iman-amel ayırımı

32 *Faslün fî Usûli'l-İman*, v.1a.

33 *Faslün fî Usûli'l-İman*, v.2b.

ve özellikle de aklî hiçbir delile yer verilmemiş olması, Mâturîdîliğin içi- nin Eş'arilik ile doldurulmaya başlandığına bir örnek kabul edilebilir. Zira hicri II. Asırdan itibaren Rey taraftarlarının aksine Hadis taraftarlarının nüfuzunun giderek arttığı ve Hadis taraftarlarının Ehl-i Sünnet'i derinden etkilediği bilinmektedir.³⁴

Ek: 1

FASLÜN Fİ USÛLİ'L-İMÂN ADLI ESERİN TERCÜMESİ

Rahman ve rahîm olan Allah'ın ismiyle başlarız.

Akâid sahibi Ebû Mansûr el-Mâturîdî rahmetüllahi aleyh dedi ki: Peygamber (s.a.s.)'e imandan sorulunca o şöyle cevap verdi: "İman, Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, hayır olsun şer olsun her şeyin Allah'ın takdiri ile olduğuna ve ölümden sonra dirilişe inanmaktır". Bu sebeple her Müslim ve Müslime'ye Allah'ın şu beyanı üzere O'nun vahdaniyetine inanması gerekir: "Ey Allah'a iman edenler...".

Allah'a iman etmek sözü şu anlama gelmektedir: Her müslümanın Allah Teâlâ'nın birliğine, şeriki, benzeri, mekanı olmadığına ve O'nun her şeye kadir olduğuna, O'nun zıttının olmadığına, O'nun başlangıcı olmaksızın ilklerin ilki, sonu olmaksızın sonların sonu olduğuna, O'nun ulûhiyetinde daima kayyûm olduğuna inanması gerekir. O, mahlukatın yaratıcısıdır. O, hayat sıfatıyla "hayy", ilim sıfatıyla "âlim", semî' sıfatıyla semî' (işitici), basar sıfatıyla "basîr", iradesiyle "mürîd", kudretiyle "kâdir", kelam sıfatıyla harf ve sese ihtiyaç duymaksızın "mütekellim"dir.

"Melâiketihî" sözü şu anlama gelir: Her müslümanın Allah Teâlâ'nın bütün meleklerinin O'nun kulları olduğuna ve onların Allah'a kulluklarında göz açıp kapayıncaya kadar bile isyan etmeyeceklerine, hepsinin yemeden, içmeden ve evlilikten uzak olduklarına inanması gerekir. Yaratıkları koruyan ve onların iyilik ve kötülüklerini yazan Hafaza (melekleri) bu meleklerdendir. Cebrâîl, Mikâîl, İsrâfil ve Azrâîl'den müteşekkil olan mukarrabûn onlardandır. Onlar, Allah'ın mahlukât ile ilgili işlerini görürler.

"Kütübihî" sözü şu anlamdadır: Her müslümanın Allah'ın peygamberlere indirdiği bütün kitaplara inanması gerekir. Allah Teâlâ, Adem (a.s.)'a 10 sayfa, Şit (a.s.)'a 50 sayfa, İdris (a.s.)'a 30 sayfa, İbrahim (a.s.)'a 10 sayfa, Davud (a.s.)'a Zebûr'u, Musa (a.s.)'a Tevrat'ı, İsa (a.s.)'a İncil'i ve Muhammed (s.a.s.)'e Kur'an'ı indirmiştir. Kur'an, kitapların en üstünü-

34 Sönmez Kutlu, *İslam Düşüncesinde İlk Gelenekçiler*, Ankara 2002, 5, 75, 191.

dür. Çünkü Allah Teâlâ onunla İslam'ı kemale erdirmiş ve onun hükmü ile kendisinden önce inen bütün kitapların hükmünü ortadan kaldırmıştır.

“Birâsühî” sözü şu anlama gelir: Her müslümanın Allah'ın bütün peygamberlerine, onların ilkinin Adem (a.s.), sonuncusunun Muhammed habibullah (s.a.s.) olduğuna ve onun peygamberlerin sonuncusu olduğuna ve diğer peygamberlerin şeraitlerine inanması gerekir. Bununla birlikte diğer peygamberlerin şeraitleri yeni bir kitap ininceye kadar ve kendi dönemlerinde sona ermiştir. Fakat Muhammed'in şeriati kıyamet kopana kadar devam edecektir. Şüphesiz bütün peygamberler yalandan emindirler ve onlar tebliğ görevlerini tam olarak.

“Ve'l-yevmi'l-âhiri” sözünün anlamı şudur: Her müslümanın ahiret gününe inanması gerekir. Bundan maksat, kabir suâli, ahvâl-i haşr, amel kitaplarını okuma durumu, mizan, cehennem ve cennet ahvalidir.

“Bi'l-kaderi hayrihî ve şerrihî” sözünün anlamı, her müslümanın iyi ve kötü her şeyin Allah'ın takdiri ve kulun kesbi ile olduğuna inanmasıdır. Yani Yüce Allah, kulların bütün fiillerini ezeli ilminde takdir etmiştir. Allah'ın iradesi dışında hiçbir şey meydana gelmez. Önce Allah murad eder sonra O'nun kudretinin kalemiyle genel olarak (icmalen) kulunun durumunu “levh-i mahfuz” a yazar. O, yaratmadığı halde. İşte bu, kaza-i irâdî'dir. Sonra Allah kullarının kalbine cüzî iradeyi koyar ve kulların fiillerini onların istekleri doğrultusunda yaratır. Ondan önce de sonra da yaratmaz. (eğer bu konuda bir soru sorulursa) şöyle cevap verilir: İrâdi teklif sadece ezeli ilmin takdiriyle caiz olmaz. Çünkü akıllar onu anlamada yetersizdir. Ezeli ilmin takdirini anlamaktan acizdir. Levh-i mahfuz'da herhangi bir değişikliğin olması caiz değildir. İlm-i ezeli konusu da aynen böyledir.

“Ve'l-ba'sü ba'de'l-mevt” sözü, “ve'l-yevmi'l-âhiri” ifadesini tefsir ve haşr”in olacağını desteklemektedir. İnsanoğlu, dünya hayatındaki duruma göre bedeninin bütün kısımlarıyla ve öldüğü andaki şekliyle kabirde haşr olunacaktır. Bu tefsir ve tekid, dalalet ehline cevaptır. Çünkü onların bir kısmı cehennem azabını, bir kısmı kabir sualini, haşr sualini ve mizanı inkar ederek, haşri inkar ederler. Gerçekten de mümin, iyilik veya kötülükle karşılaşınca, onu sadece kendinden bilmesi doğru olmaz. Aksine o fiil, Allah'ın takdiri, yaratması ve kendisinin kesbiyle gerçekleşmiştir. Çünkü Mutezile, iyiliği Allah'tan kötülüğü kendinden bilir. Cebriye (Haberiyeye) iyiliği kendinden, kötülüğü Allah'tan bilir. Ehl-i Hidayet ise, ikisinin ortasında yürür.

İyi bil ki, mukaddimedede beyan ettiğimiz şekilde imanın sıfatları altıdır.

1. Yüce Allah'ın vahdaniyetine hakkıyla inanmaktır.
2. Yüce Allah'ın bütün meleklerine inanmaktır ki onların hepsi Allah'a kulluktadırlar.
3. Yüce Allah'ın bütün kitaplarına inanmaktır.
4. Yüce Allah'ın bütün resullerine inanmaktır.
5. Ahiret gününün ahvaline inanmaktır.
6. Hayır ve şerrin Allah'ın takdiriyle olduğuna, mukadder olduğuna, levh-i mahfuzda yazılı olduğuna inanmaktır ki, Allah, onları (hayır ve şerleri) önce ve sonra değil, kulun fiili anında yaratır.